

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

LIETUVOS
ISTORIJOS
METRAŠTIS

2005 metai

1

LITHUANIAN INSTITUTE OF HISTORY

THE YEAR-BOOK
OF LITHUANIAN
HISTORY

2005

1

VILNIUS 2006

LITAUISCHES INSTITUT FÜR GESCHICHTE

JAHRBUCH
FÜR LITAUISCHE
GESCHICHTE

2005

1

VILNIUS 2006

UDK 947.45
Li 237

Redakcinė kolegija:

Egidijus ALEKSANDRAVIČIUS

Vytauto Didžiojo universitetas

Alfonsas EIDINTAS

Vilniaus universitetas

Zigmantas KIAUPA (pirmininkas)

Lietuvos istorijos institutas

Česlovas LAURINAVIČIUS

Lietuvos istorijos institutas

Ingė LUKŠAITĖ

Lietuvos istorijos institutas

Bronius MAKASKAS

Lenkijos MA Istorijos institutas

Jolita MULEVIČIŪTĖ

Kultūros, filosofijos ir meno institutas

Edmundas RIMŠA

Lietuvos istorijos institutas

Jolita SARCEVIČIENĖ (sekretorė)

Lietuvos istorijos institutas

Vladas SIRUTAVIČIUS

Lietuvos istorijos institutas

Saulius SUŽIEDĖLIS

Milervilio universitetas

Redakcinės kolegijos adresas:

Kražių g. 5, 01108 Vilnius

<http://www.istorija.lt>

GIEDRIUS J A N A U S K A S

**„BALTŲ KORTA“ KANADOS IR SOVIETŲ SĄJUNGOS SANTYKIUOSE
1957–1963 M.¹**

[vadas

„Baltų korta“ šaltojo karo laikotarpiu visuomet priklausė nuo Jungtinių Amerikos Valstijų ir Kanados santykių su Sovietų Sąjunga. Per 1957–1963 m. Johno Diefenbakerio² vadovavimo vyriausybei laikotarpį pirmą kartą Kanados istorijoje lietuvių, latvių ir estų (šaltiniuose šios tautos apibūdinamos baltiečių terminu, kuris kaip sinonimas bus vartojamas šiame darbe) siekiai tapo Kanados diplomatinio „žaidimo“ su Sovietų Sąjunga dalimi. Baltiečių pastangos pagarsinti Lietuvos, Latvijos ir Estijos bylą epizodiškai atskleidžiamos visuose J. Diefenbakeriui ir jo laikotarpiui skirtuose Kanados istoriografijos darbuose. „Baltų kortos“ vaidmuo šaltojo karo diplomatijoje iki šiol nėra visapusiškai atskleistas, o Lietuvos tyrėjams ši tema – *terra incognita*. Tai ir paskatino imtis jos tyrimo.

Tiek Stalino, tiek Nikitos Chruščiovo vadovavimo Sovietų Sąjungai laikais Kanadoje protestuota prieš Lietuvos okupaciją, veik neturint informacijos, kas vyko Pabaltijyje po 1945 m. Dėl šios priežasties Kanados lietuviai politinėje srityje antikomunistines idėjas daugiausia propagavo minėdami praeities epizodus, kurių metu nukentėjo

¹ Straipsnis parengtas gavus Kanados vyriausybės „International Canadian Council Studies, Faculty Research Program for United Kingdom and Northern Europe“ stipendiją. Už suteiktus patarimus ir galimybę pasinaudoti Kanados lietuvių archyve–muziejuje, Mississaugoje sukaupia medžiaga dėkojame dr. Rasai Mažeikai.

² J. Diefenbakeris gimė 1895 m. rugsėjo 18 d. Neustade, Ontario provincijoje; mirė Otavoje 1979 m. rugpjūčio 16 d. Augo Saskačevan provincijoje, Vakarų Kanadoje. Ministru pirmininku buvo nuo 1957 m. birželio 21 d. iki 1963 m. balandžio 22 d.

pavergtosios tautos. Tuo tarpu Kanados politikams svarbesnė buvo tuometinė situacija Vidurio ir Rytų Europos regione. Informacijos apie Lietuvą, Latviją ir Estiją trūkumas sunkino veikimą politinėje srityje, ilgainiui rezoliucijos, memorandumai, vasario 16-osios, birželio 14-osios minėjimai, būdai, kuriais bandyta kelti Pabaltijo valstybių nepriklausomybės klausimą, sovietų lyderiams tapo daugiau mažiau nuspėjamais ėjimais. Tiesioginiai kontaktai su politiniais Kanados lyderiais sovietams užminė naujas mįsles.

1957 m. birželio 21 d., nugalėjęs liberalų partijos atstovą Louisą St. Laurentą, Kanados ministru pirmininku tapo konservatorių partijos lyderis, teisininkas J. Diefenbakeris. Naujojo premjero pasaulėvaizdis bei valstybės užsienio politikos kryptys, išryškėjusios rinkiminės kampanijos metu, regis, atitiko Kanados etninių grupių³ lūkesčius. Baltiečiai, nepaisant nedidelio emigrantų skaičiaus, kuris siekė apie 50 tūkst. žmonių, nuo kitų Kanados etninių bendruomenių skyrėsi savo kultūrinio ir ideologinio homogeniškumu, įgalinusių visus veikti viena kryptimi prieš Sovietų Sąjungą, išvengiant kitoms etninėms bendruomenėms būdingų kartų konfliktų ar ideologinių ginčų.

Šaltinius, susijusius su J. Diefenbakeriu bei šešeriais jo vadovavimo Kanados vyriausybei metais, skirtume į keletą dalių. Visų pirma norėtume išryškinti amžininkų paliktus rašto darbus⁴. Peterio C. Newmano knyga „Renegatas valdžioje: Diefenbakerio metai“ nuo pirmojo pasirodymo per trejus metus buvo išleista net 6 kartus, be to, ji buvo perleista ir vėlesniais laikais. Tokį tarsi kronikos apie J. Diefenbakerio vadovavimo Kanados vyriausybei metus populiarumą nulėmė autorius, „Maclean’s Magazine“ laikraščio žurnalisto, kruopščiai atliktas darbas bei kritiškas rašymo stilius. P. C. Newmanas nuo 1957 m. stebėjo J. Diefenbakerio karjerą, bendravo su amžininkais, keletą kartų kalbėjosi su pačiu J. Diefenbakeriu. Todėl šioje monografijoje pateikta informacija nekelia abejonų Kanados istorijos tyrėjams. „Canada in World Affairs“ serijos sumanytojai ir autoriai dvejų metų laikotarpį apimančiose monografijose siekė atskleisti aktualiausius Kanadai klausimus bei įvertinti jos vaidmenį laikotarpio tarptautiniuose santykiuose.

Šiame straipsnyje taip pat panaudoti Kanados lietuvių muziejuje-archyve (KLMA) Mississaugoje, Kanadoje sukauptose kolekcijose esantys Kanados lietuvių bendruomenės (KLB) bei jos pirmininko dr. P. Lukoševičiaus dokumentai⁵, atskleidę KLB ir Kanados ministro pirmininko bendravimo niuansus. Naudingi buvo ir Lietuvos centriname valstybės archyve (LCVA) saugomi Lietuvos generalinio konsulato Toronte dokumentai, iš kurių ryškėjo Lietuvos diplomatų egzilyje sumanymai⁶.

³ Etninėmis grupėmis šiame darbe įvardinsime iš Vidurio ir Rytų Europos regiono kilusius kanadiečius, kurių tautos gyvavo komunistinio režimo sąlygomis.

⁴ C. P. N e w m a n, *Renegade in Power: The Diefenbaker Years*, Toronto, 1963; A. R. P r e s t o n, *Canada in World Affairs 1959–1961. V.11*, Toronto, 1965, V. P. L y o n, *Canada in World Affairs 1961–1963. V.12*, Toronto, 1968.

⁵ KLMA 16-O. – KLB dokumentai; ten pat, 279-D – KLB Vinipeg'o skyrius; ten pat, 292-D – KLB pirmininko dr. P. Lukoševičiaus kolekcija.

⁶ LCVA, f. 665 – Lietuvos generalinis konsulas Toronte.

Kanados istorijos tyrėjai, skirdami dėmesį J. Diefenbakeriui ir Kanados vyriausybės vykdytai politikai 1957–1963 m., sudeda skirtingus akcentus. J. L. Granatsteinas ir Normanas Hillmeris⁷ išryškina opozicinių jėgų stiprumą J. Diefenbakerio darbo vyriausybėje metais. Jamie Glazowas⁸ išsamiai atskleidžia ministro pirmininko ir Kanados užsienio reikalų ministerijos pareigūnų nesutarimus, kenkusius Kanados užsienio politikos formavimo procesui. Tuo tarpu Donaldo C. Story'io ir R. Bruco Shepardo⁹ parengtame straipsnių rinkinyje plėtojamos mintys apie J. Diefenbakerio pasiekimų svarbą.

Šiame straipsnyje sieksime išryškinti Johno Diefenbakerio bendradarbiavimo su etninėmis grupėmis rezultatus bei atskleisti ministro pirmininko požiūrį į Kanados etnines grupes bei jų siekiamus tikslus.

Kanados pozicija Sovietų Sąjungos atžvilgiu vadovaujant J. Diefenbakeriui

Status quo – taip galima apibūdinti Kanados ir Sovietų Sąjungos santykius nuo Antrojo pasaulinio karo pabaigos iki pirmojo oficialaus Kanados pareigūno, užsienio reikalų ministro Lesterio B. Pearsono vizito į Maskvą 1955 m. Tam daugiausia įtakos, pasak Leigho Sarty, turėjo tai, kad „Stalino valdymo laikotarpiu sovietų politiką įgyvendinantys žmonės Kanadą laikė geriausiu atveju tik galinčia išreikšti savo nuomonę Vašingtonui“¹⁰. Išties Kanados vaidmuo pasaulyje tuomet nebuvo toks ryškus kaip JAV ar Sovietų Sąjungos, tačiau tuo pat metu Kanada atsiskleidė kaip viena svarbiausių valstybių, dažniausiai visiškai palaikančių JAV vykdomą užsienio politiką. Vargu ar Kanada, nepatyrusi didelių nuostolių, sustiprėjusi ekonomiškai, priskirtina prie Lotynų Amerikos ar beatsigaunančių po Antrojo pasaulinio karo Vakarų Europos valstybių. Kaip visuotinai pripažįsta tiriantieji Kanados istoriją, ši valstybė po Antrojo pasaulinio karo užėmė tvirtą „vidurio valstybės“ padėtį tarp JAV ir Sovietų Sąjungos. Tad Sovietų Sąjungos vadovų noras užmegzti geresnius santykius su Kanada paskatino juos pirmuosius padaryti diplomatinį gestą. Ilgai laukti neteko, kaip memuaruose tvirtino L. B. Pearsonas, „Jungtinėse Tautose <...> po popietinės sesijos koridoriuje sutikau Sovietų Sąjungos užsienio reikalų ministrą Molotovą, kuris kaip visada buvo apsuptas keturių ar penkių kolegų. Jie apsupo mane, ir aš nustebau – ką tokio būsiu padaręs. Tuomet Molotovas <...>, pasivedęs tolėliau bei paaiškinęs, kad nenori kalbėtis viešai, labai formaliai ir kalbėdamas apylankomis pakvietė mane su oficialiu vizitu aplankyti

⁷ J. L. Granatstein, N. Hillmer, *Prime Ministers Ranking Canada's leaders*, Toronto, 1999.

⁸ J. Glazow, *Canadian policy toward Khrushchev's Soviet Union*, Montreal, 2002.

⁹ *The Diefenbaker legacy: Canadian politics, law, and society since 1957*, ed. D. C. Story and R. B. Shepard, Regina, 1998.

¹⁰ L. A. Sarty, A Middle Power in Moscow: Canada and Soviet Union from Khrushchev to Gorbachev, *Queens Quaterly*, Fall 1991, 98(3), p. 554.

Sovietų Sąjungą¹¹. Jau grįžęs į Otavą, po kelių dienų pasitaręs su ministru pirmininku, L. B. Pearsonas sutiko atvykti į Sovietų Sąjungą. Tokia pradžia, kuri ženkliu naują Kanados ir Sovietų Sąjungos santykių etapą, buvo patenkintas tiek Kanados ministras pirmininkas Louisas St. Laurentas, tiek Sovietų Sąjungos komunistų partijos pirmasis sekretorius Nikita Chruščiovas. Iš tiesų po L. B. Pearsono vizito į Maskvą ėmė megztis kultūriniai bei prekybiniai abiejų šalių santykiai. Tai, jog Sovietų Sąjungos vadovai pirmą kartą į Maskvą pakvietė NATO šalies užsienio reikalų ministrą, regis, leidžia geriau suvokti, kiek svarbi buvo Kanados pozicija. Tokiu veiksmu siekta įgyvendinti keletą uždavinių, kurių vienas svarbesniųjų buvo įnešti sumaištis Kanados ir JAV santykiuose.

Tuo metu Kanados visuomenėje sumišimo netrūko, didėjantis nepasitenkinimas liberalų partijos vykdoma politika atvėrė kelią į valdžią konservatorių partijai. J. Diefenbakerio vadovavimo Kanados vyriausybei laikotarpį lenkų tyrinėtojas Marianas Spaliński įvardijo kaip nuoseklios užsienio politikos paieškos etapą¹². Neaiškios Kanados užsienio politikos gairės, įsivyravusios valstybės politiniame diskurse, sietinos su liberalų partijos, dominavusios 22 metus, pasitraukimu į opoziciją. J. Diefenbakerio ir Užsienio reikalų ministerijos pareigūnų nesutarimais bei besiformavusia naujojo ministro pirmininko užsienio politikos krypties vizija. 1957 m. J. Diefenbakeris „nežvelgė į diplomatiją kaip į tarptautinės perspektyvos objektą, o dėmesį koncentravo į valstybės vidaus interesus, kurie tapo užsienio politiką lemiančiais veiksniais“¹³, ir tokiu būdu pradėjo sudėtingai susiklosčiusį Kanados ir Sovietų Sąjungos dialogą. Milžiniška įtaka¹⁴, kurią J. Diefenbakeriui Kanadoje darė etninės grupės, sąlygojo netikėtų pokyčių atsiradimą Kanados politikoje, o tuo pačiu kreipė Kanados ir Sovietų Sąjungos santykius akligatvio link. Be abejo, šių valstybių galimybes derybomis mažinti šaltojo karo įtampą menkino ir „Diefenbakerio susižavėjimas Eisenhoweriu, kas atliko pastebimą vaidmenį formuojantis ministro pirmininko Šaltojo karo politikai“¹⁵. J. Diefenbakeris buvo tiek sužavėtas JAV prezidento bendravimo maniera, elgsena su juo kaip

¹¹ *Mike: The Memoirs of the Right Honourable Lester B. Pearson*, vol. 2: 1948–1957, ed. by J. A. Munro, Toronto, 1973, p. 191.

¹² M. S p a l i ņ s k i, *Polityka zagraniczna Kanady po II wojnie światowej*, Wrocław, 1993, s. 116–155.

¹³ J. G l a z o w, min. veik., p. 77.

¹⁴ Kanados tyrėjai visuotinai pripažįsta, kad Johnas Diefenbakeris vadovavosi artima iš Vidurio ir Rytų Europos kilusiems kanadiečiams vertybine sistema. Smarkus antikomunizmas buvo skiriamasis jo užsienio politikos požymis. Vienu matu J. Diefenbakeris ir iš minėtojo regiono į Kanadą atvykusieji vertino Sovietų Sąjungą. Piliiečių teisių stoka, buvusių nepriklausomų valstybių įvykdytos okupacijos epizodai, dirbtinai Stalino sukurtas badmetis Ukrainoje 1932–1933 m. bei kitos komunistinio režimo visoje Vidurio ir Rytų Europoje pasekmės buvo gerai žinomos šiam Kanados ministru pirmininkui. Žr.: J. G l a z o w, min. veik.; C. P. N e w m a n, min. veik.; H. B. R o b i n s o n, *Diefenbaker's World a Populist in Foreign Affairs*, Toronto, 1989.

¹⁵ J. G l a z o w, min. veik., p. 96.

svarbiu partneriu, galinčiu patarti, kaip veikti vienu ar kitu atveju, kad „netgi sušvelnino savo antikomunistinę poziciją, kai Eisenhoweris suteikė trumpalaikę paskolą Maskvai“¹⁶. Tačiau nuolatinė įtampa bei vis besikeičiantys perspėjimai tarp Otavos ir Maskvos 1960 m. viduryje¹⁷ artino Kanados ir Sovietų Sąjungos nesutarimų kulminaciją.

Lietuvos, Latvijos ir Estijos byla Jungtinėse Tautose 1960 m.

1960 m. rugsėjo 26 d. Johnas Diefenbakeris pasakė savo garsiąją kalbą Jungtinėse Tautose, kuri sulaukė atgarsio tiek JAV, tiek Kanadoje, tiek Sovietų Sąjungoje. Šią kalbą išprovokavo sovietų lyderio N. Chruščiovo pozicija dėl padėties Kongo, kuri nepakito per keletą mėnesių. J. Diefenbakeris pasakė savo kalbą netrukus po to, kai N. Chruščiovas užsipuolė Jungtinėse Tautose pirmininkavusį Dagą Hammarskjöldą. Anot H. Basilio Robinsono, dirbusio tuomet kartu su J. Diefenbakeriu, Kanados ministras pirmininkas turėjo „tik keturias dienas paruošti savo kalbą“¹⁸, tačiau šiam momentui rengtasi jau seniai.

JT Generalinėje Asamblėjoje N. Chruščiovas išsakė tokią mintį: „mūsų pozicija dėl Afrikos tautų, siekiančių išsivadavimo ir nusimetimo kolonializmo jungo, visada buvo ir bus nekintama – jos turi kurti tvarką šalyse pagal savo norus ir pasirinkimus...“¹⁹ Į tokią sovietų lyderio nuomonę Kanados ministras pirmininkas reagavo užėmęs jam būdingą demokratijos bei pilietinių teisių propaguotojo laikyseną, atkirsdamas: „Su tuo aš [Johnas Diefenbakeris – G. J.] sutinku – ir tikiuosi, kad šie žodžiai ateityje reikš pasikeitimus tiems, kuriems jis [Nikita Chruščiovas – G. J.] atstovauja“²⁰. J. Diefenbakerio tikėjimas derybomis pasiekti susitarimus ir noras suteikti laisvę jos trokštančioms tautoms ypač ryškiai atsiskleidžia šioje kalboje. Naudodamasis susidariusia galimybe J. Diefenbakeris prilygino kovojančių už nepriklausomybę Afrikos kolonijų padėtį situacijai Sovietų Sąjungoje ir išrėžė:

„Bet kaip dėl Lietuvos, Estijos, Latvijos? Kaip dėl laisvę mylinčių ukrainiečių ir daugelio kitų Rytų Europos tautų, kurių nevardysiu bijodamas keleto jų nepaminėti?

¹⁶ Ten pat, p. 97.

¹⁷ Turima omenyje Kongo krizė, kai Sovietų Sąjunga norėjo bent jau išlaikyti naujai susikūrusią valstybę savo įtakos zonoje, o Kanada pritarė JT sprendimui siųsti į Kongą taikdarius bei prisiėmė advokato vaidmenį JT. Taip pat Sovietų Sąjungos protestus dėl Kanados oro pajėgų lėktuvų, fiksuojančių jų laivus Šiaurės Atlanto vandenyne. Šiuos dalykus išryškina J. Glazovas (ten pat, p. 97–98). Nesusi-kalbėjimui įtakos turėjo ir N. Chruščiovo pasitraukimas iš nusiginklavimo derybų proceso tarp JAV ir Sovietų Sąjungos 1960 m. gegužės mėnesį bei minėtųjų valstybių konfliktas dėl U-2 raketų. Abiem atvejais Kanada palaikė JAV poziciją.

¹⁸ H. B. R o b i n s o n, min. veik., p. 151.

¹⁹ 1960 m. lapkričio 23 d. J. Diefenbakerio laiškas KLB pirmininkui dr. Petruui Lukoševičiui, *KLMA*, 16-O.I., box 6.

²⁰ Ten pat.

Ponas Chruščiovas toliau kalbėjo: Visiškas ir galutinis kolonijinio režimo visomis jo formomis ir apraiškomis eliminavimas paskutiniaisiais dešimtmečiais paskatino visos pasaulio istorijos eigą.

Tarptautiniuose santykiuose negali būti dvigubų standartų. Aš prašau SSRS Ministrų Tarybos pirmininko suteikti šioms tautoms, esančioms jo valdžioje, teisę į laisvus rinkimus – duoti joms galimybę surengti laisvus rinkimus bei nustatyti, kokia bus vyriausybė. <...>

Tikiuosi, kad ši jo [N. Chruščiovo – G. J.] valia bus visuotinai priimta ir kad jis paskatins šių žodžių įgyvendinimą čia ir dabar. <...> “²¹.

Būtent ši kalbos dalis sukėlė milžinišką euforiją tarp pavergtų tautų. Baltiečių ir kitų pavergtų tautų okupacijos fakto paviškinimas ir tiesioginė Sovietų Sąjungos sistemos kritika sukėlė visų antikomunistinių jėgų ovacijas. O J. Diefenbakerio siūlymas surengti laisvus rinkimus Sovietų Sąjungos respublikose vertintas kaip vienas didžiausių įžeidimų N. Chruščiovui, skambėjusių Jungtinėse Tautose. Tad suprantama, kad „nemažas skaičius K.L.B. apylinkių ir kitų lietuviškų organizacijų vadovybės, išgirdusios per radiją ar televiziją apie šį Kanados Vyriausybės žygį, suskubo pasiųsti padėkos telegramas Ministeriui Pirmininkui Diefenbakeriui dar į Jungtines Tautas“²². Tokį lietuvių reagavimą įvertino pats J. Diefenbakeris, kuris dėkodamas už telegramas kartu siuntė ir savo kalbos, sakytos JT, kopijas²³.

Sovietų Sąjungos lyderio kalbų ir veiksmų neatitikimas tiek Kanados, tiek JAV politikus vertė ieškoti naujesnių konstruktyvaus bendravimo būdų. Tiesa, šią kalbą vargu ar galima priskirti tokios rūšies paieškoms, nes J. Diefenbakeris, pasitelkęs N. Chruščiovo retorines kalbos konstrukcijas, buvo nusiteikęs išsakyti demokratinėse Vakarų valstybėse gyvenančių žmonių poziciją. Tuo pačiu J. Diefenbakeris bandė išprovokuoti Sovietų Sąjungos lyderius savo pasisakymus paremti veiksmais. „Kanada yra pasirengusi įsileisti tarptautinę inspekciją ir kontrolę į bet kurią Kanados arktinių vandenių teritoriją mainais į panašias nuolaidas iš SSRS pusės. Jie [SSRS – G. J.] sako, kad mes bendradarbiaudami su JAV Arkties plotuose rengiamės juos užpulti. Dabar suteikiu jiems galimybę atsakyti“²⁴. Visgi, nepaisant atšiauraus Kanados lyderio kalbos tono, jis ieškojo kelių, galinčių suartinti dvi supervalstybes. Jo manymu, svarbiausius didžiosioms valstybėms aktualius klausimus spręsti reikėjo derybų keliu. Tačiau Vakarų valstybių sąlygos, regis, ne visuomet tenkino sovietų vadovus. Kanados ministras pirmininkas buvo įsitikinęs, kad derybos „vienintelis kelias, kuriuo turi eiti didžiosios valstybės.

²¹ Ten pat.

²² 1960 m. rugsėjo 27 d. KLB Krašto valdybos aplinkraštis Nr. 9, *KLMA*, 279-D, VIII.

²³ 1960 m. lapkričio 23 d. J. Diefenbakerio laiškas KLB pirmininkui dr. Petruui Lukoševičiui, ten pat, 16-O.I., box 6; 1960 m. spalio 21 d. J. Diefenbakerio laiškas M. Januskai, ten pat, 279-D, XIV.

²⁴ 1960 m. lapkričio 23 d. J. Diefenbakerio laiškas KLB pirmininkui dr. Petruui Lukoševičiui, ten pat, 16-O.I., box 6.

Privalu šioje Jungtinių Tautų Generalinėje Asamblėjoje primygtinai reikalauti derybų atnaujinimo, ypač dėl pagrindinių dalykų, skiriančių SSRS ir valstybes, save priskiriančias vakarams. Nusiginklavimas yra pirmaeilis ginčo objektas šioje Asamblėjoje. Didvalstybės valdo branduolinę galią, kuri kelia abipusę destrukciją ir naikina viską²⁵. Suvokdamas Kanadą kaip vidurio valstybę²⁶, J. Diefenbakeris buvo įsitikinęs jos gebėjimu tarpininkauti Sovietų Sąjungos ir JAV deryboms dėl nuginklavimo. Jis pasiūlė Kanados pagalbą, konstatuodamas: „Mums netrūksta tinkamo mechanizmo, mums trūksta abipusio pasitikėjimo ir sovietų vyriausybės geros valios vesti derybas“. Pasitikėjimo stygius tarp didžiųjų valstybių jaustas per visą šaltojo karo laikotarpį, nepriklausomai nuo to, kaip sutarė JAV ir Sovietų Sąjungos vadovai. Tad vargu ar 1960 m. Kanados pastangomis buvo galima jį įdiegti. Vis dėlto ši Kanados ministro pirmininko gestą labai palankiai įvertino JAV prezidentas²⁷.

Baigdamas savo garsiausiąją kalbą J. Diefenbakeris akcentavo tikėjimą greita galimybe pasiekti sutarimus: „Viliuosi, jog mes nepaliksime šios vietos nieko nenuveikę žmonijos labui ir galėsime pasakyti pasauliui, kad išblyškusi mirties vėliava nebus vėl keliamą kare, kad baimė paliks žmonių širdis ir sielas. Tai gali būti paskutinė mūsų galimybė pasiekti tikslą“²⁸. Kalba sukėlė audringą reakciją Kanadoje. Kanados etninės grupės, nevyriausybines organizacijos, ginančios žmogaus teises, bei visi antikomunistiškai nusiteikusieji premjerą gyrė už suformuluotą poziciją, kurią pirmą kartą galiausiai ryžosi išsakyti toks aukšto rango Kanados valdžios pareigūnas. O tuometis Kanados užsienio reikalų ministras Howardas Greenas, kalbėdamas Bendruomenių rūmuose, tvirtino, kad „joks kanadietis dar nebuvo pasakęs didingesnės kalbos Jungtinėse Tautose“²⁹. JAV, kaip teigia J. Glazovas, „atsakas į ministro pirmininko kalbą buvo visuotinai teigiamas. Prezidentas Eisenhoweris, JAV valstybės sekretorius Christianas Herteris ir keltas JAV ambasadorių gyrė J. Diefenbakerį už tokią drąsą poziciją sovietų atžvilgiu“³⁰.

Kanados etninių grupių nuostatų gynėjas J. Diefenbakeris

J. Diefenbakeris – politinis Kanados lyderis ir stipri asmenybė sulaukė ypatingo tyrėjų dėmesio visų pirma dėl to, kad jau rinkiminės kampanijos metu atsiskleidė kaip

²⁵ Ten pat.

²⁶ „Mes esame <...> vidurio valstybė, pakankamai didelė, kad išlaikytume atsakomybės našta, bet ne tokia didelė, kad turėtume tautinės valstybės tradicijas ar kuri sukeltų įtarimų ir baimių aspiracijas. Kaip Šiaurės Amerikos tautos mūsų šaknys glūdi dviejose Europos kultūrose – britų ir prancūzų – o taip pat visose žmonių, kurie atvyko į mūsų šalį, kultūrose ir rasėse. <...>“; žr.: ten pat.

²⁷ J. G l a z o w, min. veik., p. 101.

²⁸ 1960 m. lapkričio 23 d. J. Diefenbakerio laiškas KLB pirmininkui dr. Petruui Lukoševičiui, *KLMA*, 16-O.I, box 6.

²⁹ V. P. L y o n, min. veik., p. 66.

³⁰ J. G l a z o w, min. veik., p. 101–102.

dvasinis lyderis, gebantis patraukti savo kalbomis žmones masiniuose susirinkimuose, jis sužavėjo kanadiečius pasitikinčia elgsena bei įtikino kitus, jog jis yra „žmogus, siekiantis tapti lyderiu ir turįs aiškų Vinstono Čerčilio ar Franklino Ruzvelto misijos pojūtį“³¹. J. Diefenbakeris, pradėjęs eiti ministro pirmininko pareigas, ypatingą dėmesį skyrė prieš komunizmą kovojančioms Kanados etninėms grupėms. Jau vien tai, kad J. Diefenbakeris buvo pirmasis Kanados ministras pirmininkas, kilęs iš Vakarų Kanados, didino jo šalininkų gretas.

J. Diefenbakeriui pavyko nutraukti ilgai trukusį liberalų partijos dominavimą Kanadoje. „Tai, kad senoji konservatorių partija iš „mažumos“, nedideles šalininkų gretas turinčios partijos tapo dominuojančia angliakalbėje Kanadoje, palaikoma įvairių etninių grupių, skirtingų regionų bei visų visuomenės sluoksnių žmonių, yra vienas iš <...> Diefenbakerio pasiekimų“³². Vos tapęs ministru pirmininku J. Diefenbakeris susidūrė su sunkumais, kurie ištinke kiekvieną populistu vadinamą politiką. Rinkimų kampanijos metu pažadėjęs kanadiečiams tai, ko šie troško, po rinkiminės euforijos, atėjus metui dirbti paaiškėjo, kad opozicinės jėgos buvo stipresnės nei tikėtasi³³. Tačiau tuomet ypač atsiskleidė visuotinis tikėjimas ministru pirmininku Kanadoje, kai 1958 m. po nepilnų darbo metų „konservatoriai gavo 208 vietas iš 265 Kanados bendruomenių rūmuose“³⁴, nepaisant sudėtingo darbo su mažumos vyriausybe. Toks visuomenės įtikėjimas ministro pirmininko sugebėjimais nebuvo visiškai adekvatus realybei, nes J. Diefenbakeris, kaip atskleidė J. Glazovas, neišmanė Kanados užsienio politikos reikalų³⁵, o ir vidaus politikoje, ypač Kvebeke vykę procesai, buvo jam tolimi ir nesuprantami. Visgi jis per vadovavimo vyriausybei laikotarpį, kaip matyti iš B. H. Robinsono pateiktamų ministro pirmininko susitikimų su kanadiečiais aprašymo³⁶, jautėsi gan užtikrintai. Būta dėl ko: „vieni svarbiausių Diefenbakerio pasiekimų buvo jo politinių įsitikinimų ir idėjų įtaka Kanados politinei kultūrai. Ypač tai, kad Diefenbakeris aiškiai koncentravo dėmesį į tokias vertybes ir principus, kaip išankstinio nusistatymo nebuvimas, kalbos laisvė, lygybė, mažumų teisės, autochtonų teisės, ir pilietinės teisės, kurie dominuos Kanados politiniame ir visuomeniniame diskurse likusią XX a. dalį“³⁷. J. Diefenbakerio vizitine kortele pripažintas antikomunistinių idėjų propagavimas įsiminė dažnam kanadiečiui. Antikomunistinės nuotaikos, pradėjusios formuotis dar gyvenant Albertos provincijoje, gausios ukrainiečių bendruomenės apsuptyje, kaip pripa-

³¹ C. P. Newman, min. veik., p. Xii.

³² *The Diefenbaker Legacy...*, p. X.

³³ J. L. Granatstein, N. Hillmer, *Prime Ministers Ranking Canada's Leaders*, Toronto, 1999, p. 128.

³⁴ P. Stursberg, *Diefenbaker: Leadership Lost 1962–1967*, Toronto, 1976, p. XI.

³⁵ J. Glazow, min. veik., p. 78–79.

³⁶ H. B. Robinson, min. veik., p. 268–272.

³⁷ *The Diefenbaker legacy...*, p. ix.

žįsta tyrinėtojai, nepakito ėmus vadovauti vyriausybei³⁸. Todėl konservatorių partijos nario J. Diefenbakerio tapimas ministru pirmininku 1957 m. Kanados etninių grupių atstovams suteikė dideles viltis, jog netruks laukti palankesnės okupuotų kraštų atžvilgiu politikos pokyčių Kanados ir Sovietų Sąjungos santykiuose. Tikėjimą ministru pirmininku nulėmė ne tiek priešrinkiminės kalbos, kiek jau vadovaujant vyriausybei įvairiuose susitikimuose su etninių grupių žmonėmis išsakytos mintys. Jo kalbų poveikis pasiekė tokį lygį, kad 1961 m. Kanadoje leidžiamo „Ukrainisky Visti“ redaktorius, tikėdamas J. Diefenbakeriu pasiūlė, kad Otava netrukus pradėtų derybas dėl nepriklausomos Ukrainos diplomatinio pripažinimo atkūrimo³⁹. Tuo tarpu Lietuvos generalinis konsulas Toronte Jonas Žmuidzinas, kalbėdamas Hamiltone 1-osios Lietuvių dienos proga, minėdamas ministro pirmininko darbus, taip baigė savo kalbą: „Turbūt nesuklysim kartodami mūs pranašo žodžius: Aušra naujos gdynės teka / Nušvis ir saulės spinduliai“⁴⁰.

J. Diefenbakerio Kanadoje sukeltą euforiją tikriausiai galima vadinti retai nutinkančiu, o galbūt net ir išskirtiniu, ypač etninėms grupėms, reiškiniumi ligtolinėje Kanados istorijoje. Baltiečiams, ukrainiečiams, vengrams, čekams, slovakams, lenkams ir kitoms etninėms grupėms J. Diefenbakeris tapo simboliniu herojumi kovoje su Sovietų Sąjunga.

1957 m. KLB krašto valdybos narių ir paskirų asmenų bei kitų pavergtų Europos tautų žmonių laišakai Kanados ministrui pirmininkui, kuriuose buvo palaikoma vyriausybės vykdoma politika bei pritariama premjero pozicijai okupuotų kraštų atžvilgiu, buvo vėliau ilgai besitęsusio abipusio sėkmingo bendravimo pradžia. Dažnam politikui tokio pobūdžio laišakai leidžia geriau suvokti, kokios visuomenės grupės jį rėmė rinkimų kampanijos metu. Tuo tarpu J. Diefenbakeriui ši informacija parodė, jog pirmą kartą Kanados istorijoje jis gavo daugelio antikomunistiškai nusiteikusių etninių grupių palaikymą. Nuolatiniai kvietimai į renginius, dideli žmonių sambūriai, atsidavę šalininkai ir gausios ovacijos buvo puiki tribūna gabiam oratoriui J. Diefenbakeriui.

Žvelgiant į politinę šio asmens biografiją aiškėja, jog gan stiprų jo priešišumą visai komunistinei sistemai galima buvo išnaudoti pavergtų Europos tautų naudai pasitelkiant įprastas politinio spaudimo priemones, kaip elgėsi ir KLB nariai. 1959 m. KLB krašto Tarybos pirmininkas tvirtino, kad „Bendruomenės politinė veikla yra, mūsų sąlygomis, antraeilė. Šioje srityje mes tegalime būti tik talkininkais mūsų vyriausiems organams, ir veiksniams, kurie specialiai šį darbą dirba. Manysčiau, kad atėjo laikas

³⁸ Žr.: C. P. N e w m a n, min. veik.; V. P. L y o n, min. veik.; J. G l a z o w, min. veik.; H. B. R o b i n s o n, min. veik.; *The Diefenbaker legacy*...

³⁹ C. P. N e w m a n, min. veik., p. 188.

⁴⁰ Lietuvos generalinio konsulo Toronte Jono Žmuidzino kalba 1-osios Lietuvių dienos proga 1962 m. rugsėjo 2 d., *LCVA*, f. 665, ap. 1, b. 9, l. 2.

reviduoti mūsų laikyseną šiame krašte, kiek ji liečia mūsų politinius pasireiškimus“⁴¹. Bendruomenės pirmininko nuomone, didesnę dėmesį buvo būtina skirti meno, spaudos žmonėms ir mažiau bendradarbiauti su politikais, kurie yra suinteresuoti Kanados lietuviais tik priešrinkiminių vaju metu. Nepaisant to palaikymo, laiškus J. Diefenbakeriui buvo skatinama rašyti ir toliau. Žvelgiant retrospektyviai, tampa aišku, kad vis dėlto tuometinė situacija buvo palanki baltiečiams, netgi suvokiant, kad didžioji dalis politiką išmanančiųjų pasinaudoja rinkėjais rinkiminių kampanijų metu. Palyginus JAV ir Kanadoje veikiančių partijų vadovų požiūrį į etnines grupes, išryškėja, jog JAV „partijos lyderiai nemėgsta patekti į tokią padėtį, kurioj jiems prireiktų būti arbitrais tarp atskirų frakcijų ir jiems nusibosta, įgrysta priiminėti delegaciją po delegacijos, kurių kiekviena aiškina, kad ji „kontroliuojanti vienos ir tos pačios grupės piliečių balsus“⁴². Tuo tarpu Kanadoje J. Diefenbakeriui nebuvo svarbu, kas atstovauja etninėms grupėms, ir jis būdamas konservatorių partijos lyderiu atrasdavo laiko visiems norintiems su juo susitikti, o dargi ir pats mielai lankydavosi jų susiejimuose⁴³. J. Diefenbakeris vadovaudamas vyriausybei tvirtai laikėsi antikomunistinių nuostatų ir tuo pačiu stengėsi pildyti susitikimuose duotus pažadus. Į šią ministro pirmininko savybę dėmesį atkreipęs jo amžininkas P. C. Newmanas tvirtino, jog „sėkmingai Kanadai vadovavę ministrai pirmininkai visuomet suvokė savo priklausomybę nuo žmonių. Bet Johnas Diefenbakeris stengėsi reaguoti į kiekvieną viešosios opinijos protrūkį, dėl ko neišvengiamai įsivyravo chaosas administracijoje. Jis, regis, buvo nepajėgus atskirti, kas yra esminis dalykas, o kas yra menkos vertės“⁴⁴. Tačiau būtent gebėjimas išgirsti kanadiečių pageidavimus bei siekis išpildyti jų norus leidžia šiandien pristatyti J. Diefenbakerį kaip vieną daugiausiai nuveikusį Vidurio ir Rytų Europos labai Kanados politikų.

Tačiau žiūrint į šį žmogų kaip į valstybės svarbiausią pareigūną, atsiskleisę kitokie šios asmenybės darbo vaisių įvertinimai. Nesutarimai su Užsienio reikalų departamentu, tam tikrų visuomenės grupių, kaip pavyzdžiui, Vakarų Kanados ūkininkų ar iš Vidurio ir Rytų Europos kilusių kanadiečių protegavimas bei sunkumai, su kuriais nesusitvarkė J. Diefenbakeris, nulėmė tai, kad Kanados istorikai J. L. Granatsteinas ir N. Hillmeris, įvertindami visų Kanados ministrų pirmininkų darbą, J. Diefenbakeriui skyrė 13-ąją vietą iš 20-ies⁴⁵. Nebūdamas vienu iš geriausiųjų J. Diefenbakeris gebėjo įtikinti kanadiečius suteikti jam galimybę veikti remiantis sava valstybės plėtotės vizija.

⁴¹ KLB Krašto Tarybos pirmininko pranešimas KLB Krašto Tarybos sesijos metu 1959 m., *KLMA*, 16-O.IIa.

⁴² Nors J. P. White taip rašė apie 1953 m., vis dėlto ir mūsų tiriamuoju laikotarpiu JAV išliko toks pats požiūris į etnines grupes ir jų delegacijas. 1953 m. J. P. White JAV apsigynė daktaro disertaciją „Lithuanians and Democratic Party“, kurios santrauką ir komentarus pateikė dr. Kazys Šidlauskas knygoje „Amerikos lietuvių politika“ (Chicago, 1966, p. 56).

⁴³ H. B. R o b i n s o n, min. veik., p. 244–272.

⁴⁴ C. P. N e w m a n, min. veik., p. Xiii.

⁴⁵ J. L. G r a n a t s t e i n, N. H i l l m e r, min. veik.

1962 m. rinkiminės kampanijos peripetijos Kanadoje

Jausdamas visuomenės paramą ministras pirmininkas „elgėsi taip, tarsi būtų šventas ir neliečiamas, linkęs žvelgti į įvykius valstybėje ir užsienyje kaip į balta ar juoda, priklausomai nuo tinkamumo jo nusibrėžtai schemai“⁴⁶. Pabaltijo kraštai ir Ukraina buvo viena iš J. Diefenbakerio „kovos prieš komunizmą“ schemos dalių, todėl šis politikas kartais nepaisydamas susiklosčiusios tarptautinės padėties imdavosi spęsti baltiečių reikalus. Taip nutiko ir 1962 m. rinkimų į bendruomenių rūmus metu Kanadoje.

1962 m. pavergtų tautų žmonėms Kanadoje buvo ypatingi tuo, kad dar 1961 m. gruodžio mėnesį J. Diefenbakeris etninių grupių atstovams pažadėjęs, kad „jei Jungtinėse Tautose sulauks pakankamos tarptautinės paramos, pristatys rezoliuciją, smerkiančią sovietų kolonializmą“⁴⁷. Tad 1962 m. J. Diefenbakeris išties buvo nusiteikęs įgyvendinti šį sumanymą. Idėja buvo nuolat propaguojama rinkimų metu siekiant Kanados etninių grupių balsų. Šios rezoliucijos svarbą baltiečiams liudija ir Lietuvos generalinio konsulo Toronte Jono Žmuidzino kalbose nuolat akcentuotas būtinumas priimti JT šį dokumentą⁴⁸. Net ir praėjus rinkimams 1962 m. rugpjūčio 22 d. Kanados „Globe and Mail“ laikraštyje spausdintame straipsnyje buvo pabrėžta: „Johnas Diefenbakeris šią dieną pasakė, jog vyktų į JT Generalinę Asamblėją šį rudenį, jei ten vyks sovietų premjeras Nikita Chruščiovas“⁴⁹. Vis dėlto Generalinėje Asamblėjoje rezoliucija nebuvo pristatyta. Priežasčių būta dviejų: pirma – Johnas Diefenbakeris daugiau neatvyko į JT, o antra – kaip pastebėjo Peytonas V. Lyonas, „nepaisant Kanados valdžios atstovų Niujorke ir užsienio valstybių sostinėse pastangų surasti užtarimą sąjungininkų gretose, tokiu kreipimusi buvo netgi sukeltas nuogaštavimas; ypač po Kubos krizės 1962 m. lapkričio mėn. Tada beveik visuotinai buvo nuspręsta, kad rezoliucijos kaip šaltojo karo akcentas netinkamas“⁵⁰. Bandytas pristatyti rezoliuciją dėl „Pavergtų Europos tautų“ liko neįgyvendintas daugiau dėl nesėkmingai susiklosčiusių aplinkybių, negu dėl permenkų J. Diefenbakerio pastangų.

Vis dėlto baltiečiams ši rinkiminė kampanija buvo viena sėkmingiausių per visą Kanados istoriją. Konfliktas tarp Kanados ir Sovietų Sąjungos 1962 m. birželio mėn. pirmoje pusėje, kai Sovietų Sąjunga pareiškė protestą, kaip ji įvardijo, prieš Kanados rengimąsi branduoliniam ginklavimuisi, išsprendė Lietuvos, Latvijos ir Estijos konsulų diplomatinio pripažinimo klausimą. Įpykusio J. Diefenbakerio žodžiai, jog N. Chruščiovas

⁴⁶ C. P. N e w m a n, min. veik., p. Xii.

⁴⁷ V. P. L y o n, min. veik., p. 66.

⁴⁸ Lietuvos generalinio konsulo Toronte Jono Žmuidzino kalba 1-osios Lietuvos dienos proga 1962 m. rugsėjo 2 d., *LCVA*, f. 665, ap. 1, b. 9, l. 1–2; Lietuvos generalinio konsulo Toronte Jono Žmuidzino kalba, pasakyta vasario 16 d. proga 1963 m. vasario 16 d., ten pat, l. 22.

⁴⁹ Pro Memoria 1962 m. rugpjūčio 23 d., ten pat, b. 1.

⁵⁰ V. P. L y o n, min. veik., p. 67.

„nenori, kad ši vyriausybė [J. Diefenbakerio vyriausybė – G. J.] toliau tęstų savo darbą, nes mes pasisakėme prieš sovietų kolonializmą, o tai jam nepatiko“⁵¹ pateko į Kanados spaudą. Jau kitą dieną šia tema „The Washington Post“ žurnalistas Chalmersas M. Robertsas parašė išsamų straipsnį. J. Diefenbakerio pašnekesys su Sovietų Sąjungos ambasadoriumi Kanadoje Amasaspu Arutunianu ir Kanados atsisakymas priimti Sovietų Sąjungos protestą pateko į svarbiausių Kanados ir JAV laikraščių puslapius. Šių įvykių kontekste svarbiu tapo Lietuvos, Latvijos ir Estijos konsulų pripažinimas Kanadoje, nes po pokalbio su Sovietų Sąjungos ambasadoriumi, tą pačią birželio 14 d., įsiaudrinęs Kanados ministras pirmininkas pasakė dvi kalbas – vieną konservatorių surengtame rinkiminiame susitikime, kitą lietuvių, latvių ir estų kasmet rengtame 1941 m. birželio trėmimų minėjime. Baltiečių minėjime Toronte J. Diefenbakeris, papasakojęs apie pokalbį su ambasadoriumi, pridūrė, jog suteiks „visišką pripažinimą“⁵² veikiančiesiems Estijos, Latvijos ir Lietuvos konsulams Kanadoje, tokiu būdu duodamas atkirtį Sovietų Sąjungos veiksmui. Sunku perteikti žmonių, girdėjusių šiuos ministro pirmininko žodžius, jauseną: visuotinės ovacijos ir padėkos, skambėjusios susitikimo metu, sustiprino J. Diefenbakerio nusistatymą, jog žengta teisingu keliu. Vis dėlto po pirminio džiaugsmo susirūpinta, kaip reikėtų elgtis, norint, kad pažadas būtų įgyvendintas. Netrukus pagalbon atskubėjo J. Žmuidzinas, kuris laiške Lietuvos diplomatijos šefui S. Lozoraičiui rašė: „dabar, atrodo, bus pats laikas: kai tik susidarys naujasis kabinetas, ta proga teks pasiteirauti apie tą pažadėtą pilną pripažinimą <...> mėginsiu čia prašyti pajudinti tą pažadą žodį tapti kūnu, nes be pasakymo būtų per optimistiška laukti URM-jos iniciatyvos, kad p. Diefenbaker turi kalnus kitų svarbių reikalų“⁵³. Tačiau, kaip paaiškėjo, J. Žmuidzinas neįvertino Kanados ministro pirmininko. Šis dar 1962 m. gegužės 8 d.⁵⁴, gavęs baltiečių prašymus dėl konsulų patvirtinimo, buvo davęs nurodymus Užsienio reikalų ministerijos pareigūnams parengti būtinus dokumentus. Tuomet H. R. Basilis netgi nusistebėjo, kam ministrui pirmininkui to reikia. Taigi, kaip matyti, J. Diefenbakeris šiam ėjimui jau buvo seniai pasirengęs. Paskui tokį Kanados ministrą pirmininką buvo pasiryžęs sekti kiekvienas nepalaikantis komunistinės doktrinos Kanados etninių grupių narys. 1962 m. spalio mėn. Kanados užsienio reikalų ministerijos išleistame diplomatinėse atstovybių sąrašė figūravo Lietuvos, Latvijos ir Estijos vardai.

⁵¹ R. R i c e, Angry Diefenbaker Blasts Soviet Note on A-arms, ten pat, *The Gazette*, Montreal, June 15, 1962, *LCVA*, f. 658, ap. 1, b. 36, p. 33.

⁵² Žr.: Globe and Mail, ten pat, f. 665, ap. 1, b. 5, p. 53; M. Ch. R o b e r t s, Diefenbaker's Windup Blasts at K and U.S., *The Washington Post*, June 16, 1962, ten pat, f. 658, ap. 1, b. 36, l. 33; *Estonian Central Council in Canada Report on the Baltic Consuls in Canada. Prepared by Estonian Central Council in Canada in Cooperation with Latvian Federation in Canada, Lithuanian Canadian Community and the Baltic Federation in Canada*, Toronto, 1986.

⁵³ Lietuvos generalinio konsulo J. Žmuidzino laiškas Lietuvos diplomatijos šefui St. Lozoraičiui 1962 m. birželio 22 d., *LCVA*, f. 665, ap. 1, b. 2, l. 5.

⁵⁴ H. B. R o b i n s o n, min. veik., p. 268.

Išvados

XX a. šeštajame dešimtmetyje ryškėjančiu Sovietų Sąjungos ir Kanados santykių gerėjimo atspindžiu tapo L. B. Pearsono vizitas į Maskvą. Tai buvo pirmas NATO šalies užsienio reikalų ministro apsilankymas Sovietų Sąjungoje. Tačiau nauja era minėtų valstybių santykiuose sietina su konservatorių partijos lyderio J. Diefenbakerio, nutraukusio 22 metus trukusį liberalų dominavimą Kanados politiniame gyvenime, tapimu premjeru.

J. Diefenbakerio antikomunistinio pobūdžio kalba, pasakyta Jungtinėse Tautose 1960 m. rugsėjo 26 d., buvo vienas didžiausių įžeidimų N. Chruščiovui, atvirai išreikštų tarptautinėje bendrijoje. Ši kalba tapo J. Diefenbakerio užsienio politikos ir vertybinės sistemos atspindžiu. Visuotinis Kanados etninių grupių tikėjimas J. Diefenbakeriu netiesiogiai sutvirtino artėjančią Sovietų Sąjungos žlugimo jausmą.

Kanados lietuviai, reikšdami palankumą J. Diefenbakeriui, stengėsi išnaudoti jo antikomunistinę poziciją bei užsitikrinti paramą „Pavergtoms Europos tautoms“. Nors J. Diefenbakerį Kanados istorikai vertino pakankamai kontroversiškai, visgi neabejotina, kad tai politikas, ženkliai parėmęs Kanados lietuvių siekį pagarsinti pavergtos Lietuvos bylą tarptautinėje plotmėje.

1962 m. birželio mėn. Sovietų Sąjungos protestas suteikė progą J. Diefenbakeriui duoti atkirtį Sovietų Sąjungai, pažadant pripažinti diplomatinį statusą Lietuvos, Latvijos ir Estijos konsulams. Kanados ministro pirmininko pastangomis Lietuvos, Latvijos ir Estijos konsulai buvo įtraukti į Kanados diplomatinį sąrašą.

“BALTIC CARD” IN CANADA’S AND SOVIET UNION’S RELATIONSHIP 1957–1963

Summary

GIEDRIUS J A N A U S K A S

During the leadership of Stalin and Khrushchev in Soviet Union protests made by Lithuanians in Canada which went against the occupation of Lithuania were done almost without information about what happened in Baltic region after 1945. For this reason Lithuanians in Canada commemorated past events propagating anticommunist ideas. Meantime Canadian politics priority gave to the present situation in the Central and East Europe. The lack of information about Lithuania, Latvia and Estonia inflamed actions in political sphere. Eventually resolutions, memorandums, commemorations of June

14th, and February 16th, ways in which have been raised the question of the Baltic States independence become predictable steps to the leaders of Soviet Union. At that time successful contacts between Canada’s Prime Minister John Diefenbaker and Baltic people represented the rise of new conundrums for Soviets. For the first time in Canada’s history, the aspirations of Baltic groups become a part of Canada’s and Soviet Union’s “big game” policy during the Cold War period.

The aim of this article is to highlight the results of John’s Diefenbaker’s collaboration with Canadian ethnic groups which roots lies in Central and East Europe and to show Prime Minister’s attitude to these ethnic groups and their aims.

In this article is concentrated attention to these main issues: Diefenbaker's visit to the United Nations and his the magnificent speech against Soviet colonialism in 1960 at the UN; the circumstances which determined granting diplomatic status to acting Estonian, Latvian and Lithuanian consuls in Canada in 1962; analysis on prime Minister's anticommunist tone and ethnic groups influence on Diefenbaker's foreign policy and finally Canada's and Soviet Union's relationship from External Affairs Minister's L.B.Pearson's visit to Moscow, to Diefenbaker's defeat as Prime Minister in 1963.

Main conclusions: The new epoch in Canada's and Soviet Union's relationship begins with Diefenbaker's and the Conservative Party appearance into Canadian political scene. Diefenbaker's speech against Soviet colonialism made at the UN in 1960 was one of the biggest affronts to Khrushchev at international level. General faith in Diefenbaker indirectly uplifted feeling of forthcoming end to Soviet Union for Canadian ethnic groups which roots lies in Central and East Europe. While Diefenbaker is controversially appreciable by Canadian scholars, is unquestioned that he is a politician who signally proclaimed occupied Lithuania's case at international level. The granted diplomatic status to acting Estonian, Latvian and Lithuanian consuls in Canada was made by the efforts of Canadian Prime Minister.

Hierarchical social relationships, which manifested themselves through various configurations depending on the social stratum to which the participants in these relationships belonged, also formed and developed on the estate. The estate owner's obligation was to regulate and maintain these relationships in light of the traditions that had developed. Patriarchal principles guided his social behaviour in his relationships with the courtiers and peasants: the estate owner was the guardian and judge of the people belonging to him, took care of their material and social welfare, gave them incentives, and punished them.

The estate, at which the estate owner lived with his family, retained the role of a seasonal residence. The residence occupied a special place in the space, in which nineteenth-century noble society existed and which was defined by the triad of provincial seat, county seat, and estate. Business ties connected the residence with the county seat, where the local authorities and judicial institutions were clustered and the noble dietine met. In respect to household facilities and aesthetics, the residence did not rank lower than the provincial seat, which had the advantage that it offered broad possibilities to be in society during the winter season. But at the provincial seat, through observance of the rules of mandatory etiquette (e.g. daily visits out of politeness, participation in official events, and attendance at public events) and the holding of elective positions or performance of state service, the estate owner used to lose his privacy and the feeling of true or visible independence, which were nurtured and maintained by life on the estate.

Emotional ties connected the estate owner to his residence, where private, 'rustic' family life occurred and communicative ties developed among the nobility in the province. Thus the residence and city offered different models of behaviour. But in the first half of the nineteenth century, the city began to compete with the residence and became ever more attractive to the nobles of the younger generation.

Gauta 2005 m. birželio mėn.

Giedrius J a n a u s k a s (g.1978 m.). VDU doktorantas, disertacijos tema „JAV ir Kanados lietuvių „kongresinė akcija“ Baltijos šalių okupacijos nepripažinimo politikoje“.

Vytauto pr. 9-4, Kaunas, LT-44354.

El. paštas: g.janauskas@hmf.vdu.lt